patetična

I

Sačekaj mrak
Sačekaj pad

Lepim licem vesnika i poricanja
svečanim jezikom kičme i teške krvi
tvrdom glavom inata i obračuna

Na toj čistini
na tom domaku sebe i svega
na tom strašnom mestu
gde si oduvek bio kadar postojati
izgubićemo sve što si prezreo
i odbio da primiš
ukazaće se ružne i razgoljene
naše nezbežne pustoši
naše oskudice i teskobe
i raspoznavaće se stvari koje si uzimao u ruke

Sačekaj mrak
Sačekaj pad

Od ove noći nema uzmaka
niti mogu da se okrenu ledja
Prihvati je zato takvu
uplašen i sputan od svoje neponovljivosti
ućutkaj je i unizi porazom koji ne priznaješ
i smiren živom radoznalošću sina
otmi sebe od granica i razlika

Onda: šta će tu ova pesma
Zvezde su noćas zvezde i noć je noćas noć
Tu se disanje obnavlja
tu niče žito i mlado šiblje
i žižak svanuća začinje
Dva vojnika bez oružja ćutke koračaju drumom
Opojni miris bilja i baruština

Ne treba pesma
Tu si dovoljan
Tu si prostrana sličnost
neshvatljivi tamni dodir i nalaženja
početak ove srdžbe vir smiraja
i uzbudljiva svetlost zvezda

povratak

O groznico prizivanja zaboravljenog dragog lika
koji pokazuje i otvara dan kraj reke
od golog sunca i kamena
O ugašeni bučni i sočni glasovi
O senko poraza i gorčine

Ponesen bolom evo me opet korakom kud bilo
u ovoj noći koja se obnavlja
puna pretnji i zagonetki
sa svojom skrivenom porukom
koja još uvek glasi:
ko je posegao za ovom noći
uzima ceo svet
ali ko je uzeo ovu noć
izgubio je sve ostalo

Na usni gušim reč gorku i nerazumnu
pa uzrujan i pometen dodirujem vlažno lišće
gubav zid kuće
tišine učinjenog
i ono što sam ćutao
i ono što sam osluškivao
na udaljenom raskršću gde drhti žuta svetlost

Gde su oni koji su ovuda išli sami
koje očekivasmo čudesnom zebnjom prašnika
Gde je to veče — raž na vetru
Miris spaljene slame
svetlucanje srče na djubrištu

Gde je taj vir večeri
nastanjen nekada prostrano u nama
i nizak osvetljen prozor u prolazu
kroz koji se vide ukućani za stolom
i usnula deca na rukama
Gde je ono zbog čega je noć
postala bliska i rastužena
ali istovremeno i otvorila sva svoja vrata
ali zapalila svetlosti
i nalila svežu vodu u posude

Pitanjima neuko tražim
i slepilom prepoznajem
stazu vetar i pesak
taj razmak
to tamno proticanje
koje mi u lice kazuje
nesigurnost moju i moje neverice

O ugašeni bučni i sočni glasovi
O senko poraza i gorčine

Evo me opet protiv sebe
Evo me opet protiv svega

Tamna usta
Disanje reči
Umnožavanja.

Tomislav MIJOVIĆ

BELEŽNICA

SARTR I MARKSIZAM

U članku „Sartr je na kraju proslavio svadbu marksizma i egzistencijalizma", francuski filozof i književnik Pascal Fieschi u listu „Arts" od 27 aprila o. g. piše o Sartrovoj najnovijoj knjizi „Kritika dijalektičkog razuma". Sartr je podvlačio još u svom delu „Egzistencijalizam je humanizam" bliskost marksizma i egzistencijalizma. Tada je ta bliskost mogla izgledati više kao bliskost osećajne prirode. Sada nema nikakvih sumnji da je ova veza bila ozbiljna. U toj sintezi, podvlači Fieschi, primat neosporno pripada marksizmu. U prošlosti Sartrove filozofije, ponekad je izgledalo kao da nailazimo baš na suprotnu situaciju. „Ja smatram marksizam za nenadmašnu filozofiju našeg vremena i ... ideologiju egzistencije i njenu metodu kao teren u samom marksizmu...", kaže Sartr, i kritikujući neke marksiste podvlači Engelsove reči: „... Ljudi... sami stvaraju svoju istoriju u datom milieu koji ih uslovljava na osnovu realnih prethodnih odnosa gde ekonomski odnosi ne moraju biti determinantni."

Po Sartrovom mišljenju „današnji marksisti... su izgubili osećanje ovog odnosa... misleći da eliminišu iz svoga materijalizma subjektivno, oni eliminišu čoveka i svest". Gubljenjem humane dimenzije, marksizam je kod nekih današnjih supermarksista u njihovom fetišizmu i nekonkretnosti postao reakcionaran.

Marksisti su hteli, po Sartru, da integriraju psihoanalizu zavrnuvši joj šiju... gundjajući protiv suviše seksualnih tumačenja, oni još nisu razumeli da je seksualnost način da živimo na izvesnom nivou i totalitet u perspektivi izvesne individualne avanture.

Materijalnost nije za Sartra apsolut, ona je praktično inertna. Materijalnost se otkriva i razumeva „individualnom praksom". Sva istoriska dijalektika počiva na individualnoj praksi

Nije li ovo tumačenje marksizma ipak suviše subjektivno? Na ovo pitanje najbolje će odgovoriti sama Sartrova knjiga.

JONESKOV „NOSOROG" I POLEMIKA OKO NJEGA

O najnovijoj drami Joneska pisano je već i kod nas, a nedavno smo čitali izjavu Sartra, da ovim komadom Jonesko kao da pokušava da se dopadne desnici. Medjutim, neki vide u drami aluzije na francuske susede s druge strane Rajne. Po rečima Žaka Lemaršana „Jonesko nam je u „Nosorogu" pokazao kakvim mehanizmom ljudi lako prihvataju budućnost nosoroga". Drama je upravljena protiv fanatizma.

U sličnom smislu i još odredjenije, izražava se kritičar Pjer Markabri („Arts" od 6 aprila). Govoreći o premijeri dela koja je održana prvo u Diseldorfu još 31 oktobra prošle godine, on kaže: „Nosorog nemački nema ništa zajedničko sa onim koji je davao Theatre de France („Odeon" u režiji Žan Luj Baroa, prim. M. T.). To je nemački nosorog koji je čitao Kafku; neki su mu dali fašističke, neki komunističke rogove. Ja nastavljam da verujem da je to pre svega nosorog kolektiva, uniformnosti, ljudske nivelacije... S druge strane nevezan za politički fenomen, već za socijalni, jer uniformnost mišljenja, uslovljenost refleksa alijenacije čoveka, nije samo činjenica totalitarnih režima, i demokrate imaju ovde udela. I prosečni Amerikanac je dobar primer zaoštrenog „nosorogizma".

ROBERT MUZIL I FRANCUZI

Pod naslovom „Ko je dakle bio ovaj Robert Muzil" novinar Žan Pol Veber donosi intervju sa francuskim prevodiocem Muzilovog dela književnikom Žanom Polanom, koji je Muzila upoznao 1937 u Parizu. Polan je u to vreme uredjivao časopis „Mesures", reviju koja je otkrila neke istaknute savremene pisce, kao na pr. Ungaretija, Anri Mišoa i dr. Muzil je tada živeo u Ženevi „u stanju bliskom bedi".

Interesantno je da je Muzil slabo poznavao francusku književnost i nije bogzna kako vladao francuskim jezikom iako je smatrao da su Francuzi jedini u stanju da ga razumeju. Džojsu se divio ali ga je smatrao baroknim. Za Kafku nije znao, ali, po Polanu, ne bi ga ni voleo. Smatrao bi ga suviše jednostavnim.

Muzilovo delo je replika na uniformnost i nivelaciju modernog sveta. Muzil ne objašnjava, on pokazuje. On nije bio „filozof", ali da je bio , bio bi nešto kao Kjerkegor.

Jezik mu je manje germanski nego kod Tomasa Mana. Ustvari, tu nailazimo na sjajne ironične imitacije, na množinu jezika.

U recenziji povodom prevoda Muzilovog romana „Neredi učenika Terlesa" na francuski jezik, Andre Ruso u Figaro Litteraire-u od 30 aprila priznaje da ga je delo zamorilo. On u njemu vidi samo jedan „banalan incident internatskog života" i ne može nikako da smisli onakvo otsustvo discipline kakvo nalazimo u Terlesovom koležu još krajem prošlog veka.

Još je poznati kritičar Alfred Ker pišući o Muzilovom delu govorio: „Neće se naći ovde ni traga od onoga što se naziva poezijom."

IN MEMORIAM HANS HENI JANA

Tanušni zapadnonemački časopis „Alternative" posvećuje svoj zadnji broj nedavno preminulom nemačkom književniku Hans Heni Janu.

Posle toplo napisanog posmrtnog govora Hans Erih Nosaka, sledi članak čiji se autor potpisao samo inicijalima. Po njemu Jan je prorok barokne punoće i vidilac duhova čije su vizije otkrile našu stvarnost. Iako mu je stil buran, jedna umirujuća snaga struji od njegovog jezika. Svaka rečenica je sveža kao rosa.

Autor članka citira vidovite Janove reči objavljene još 1928 godine: „Sledeći nesavesni fizičar pretvoriće nas u djubrivo... Možda se ne bi mogla stvoriti nikakva organizacija koja bi ono što je najstrašnije sprečila (otrovni gas, atomsko razaranje)."

JEDAN MANJE POZNATI VID BREHTOVE POEZIJE

Zapadnonemački časopis Akzente u 1 i 2 broju za ovu godinu objavljuje pesme iz zaostavštivne Berta Brehta.

Radi se mahom o pesmama intimnog karaktera iz kojih izbija pesnikova skepsa koja se mestimično graniči sa pesimizmom.

Napr. ovaj epigram iz ciklusa „O velikim ljudima":

Veliki Kopernik nije išao na spa-
[vanje,
imao je durbin u ruci,
i izračunao je: zemlja se okreće
[oko sunca
i mislio je sada da je nebo
[razumeo.

Ili pesma „Često noću sanjam":

Često noću sanjam, ne mogu
Platu svoju nikada više zaraditi,
Stolovi, koje pravim, nisu potrebni
Nikome u ovoj zemlji. Trgovci
[ribama govore
Kineski.
Moji najbliži rodjaci
Gledaju mi tudje u lice.
Žena sa kojom sam sedam godina
[spavao
Pozdravlja me učtivo u hodniku
[kuće i
Smejući se
Prolazi.

DVA NESVAKIDAŠNJA GOVORA O ŠILERU

Časopis „Akzente" u svom februarskom broju objavljuje govore trojice istaknutih nemačkih pisaca držanih povodom primanja književnih nagrada. Nagradu grada Manhajma primio je švajcarski dramski i prozni pisac Fridrih Direnmat, berlinsku — kritičar Valter Mušg, a Bihnerovu nagradu grada Darmštata — pesnik i dramski pisac Ginter Ajh.

Prva dva govora bila su vezana za Šilera, ali po svojim nekonvencionalnim (widerborstig) i neprigodničarskim stavovima daleko prelaze okvire uobičajenih spomen — beseda i govore o najaktuelnijim problemima umetničkog stvaralaštva i slobode danas.

Po Direnmatu „za delatnost pisaca... može samo jedan ljudski odnos prema klasičarima biti od koristi... Njegova (Šilerova, prim. M. T). filozofija je neplodna... Kao što je Lesing radio... njegova dramaturgija cilja na retorsko opersku dramaturgiju." Direnmat, s druge strane kod Šilera vidi „zadivljujuću tehničku sposobnost" ali „ništa intimno". Govoreći o Brehtu on kaže: „Ovaj veliki pisac pretstavlja najekstremniji oblik sentimentalnog pesnika... Brehtovo pesništvo je odgovor na naš svet, na našu krivicu, jedan od malobrojnih čestitih odgovora na naše fraze, prikaz, onoga što smo propustili... u naše vreme najveći nemački dramatičar."

Govoreći o odnosu stvaralaštva i slobode, Direnmant postavlja pitanje: „Nisu li naša ztalna pozivanja na slobodu izgovori koji nam dopuštaju da propustimo ono što je najvažnije da bismo ostali kod starih vrednosti od čijih se kamata da živeti, koje smo preuzeli, a da ih mismo ponovo promislili?... Svi smo mi danas nemoćni. Sloboda. Ona se manifestuje čista samo u umetnosti, Život ne zna ni za kakvu slobodu..."

Problemima slobode i stvaralaštva posvećena su još u većoj meri izlaganja Valtera Mušga. Za njega „... Sloboda nije ništa apsolutno, nešto zauvek dato, nego može ostati živa samo kao duhovni zahtev... Sloboda koju je uživalo gradjanstvo u XIX veku ne postoji nigde više. Ona je nestala čak i u takozvanim slobodnim zemljama. Svuda su se stvorili novi faktori moći koji vladaju ljudskim bivstvovanjem i stvaraju nove neprovidne oblike ropstva... Pravo na odlučivanje naišlo je i kod nas na veoma teške ograde". Valjda i iz svog nemačkog iskustva Mušg nastavlja: „Današnje čovečanstvo ne zna više šta je sloboda. Ono hoće komociju, uživanje u životu bez muke, po ceni birokratskog pritiska koji dragovoljno plaća... Mi živimo kao horda individua..." itd.

Što se tiče Šilera, Mušg za njega veli da je bio „Svestan ateista, neprijatelj svake nejasne metafizike..." dok se u sledećim Šilerovom stihovima, vidi pesnikovo intimno mišljenje o demokratiji :

„Šta je većina? Većina je lu-
[dost,
Razum je uvek bio kod malo-
[brojnih."

Mušg je očigledno kod Šilera potražio sebe.

Milan A. TABAKOVIĆ